

KIRGIZ TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARI ÜZERİNE

Özet

Adlar, iletişim kurmamızı kolaylaştıran sözcüklerdir. Onların nasıl oluştuğu, tarihsel süreçte nasıl bir değişime uğradığı ad bilimin konusudur. Bu bilim dalının incelediği konulardan biri de renklerdir.

Bu çalışmada, Kırgız Türkçesindeki renk adları Türkiye Türkçesindeki renk adlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, renk adlarının bazı ses değişimleriyle Türkçenin her iki kolunda da kullanıldığı görülmüştür. Çalışma evrenimize göre, Kırgız Türkçesinde at için kullanılan *ceerde at* (al donlu at), *tarlan* (at donu kır), *temgil kök* (atın rengini belirtir) gibi renk adları Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır. Türkiye Türkçesinde kullanılan bazı renk adlarının da (*füme*, *krem*, *pembe*, *mavi*, *beyaz* gibi) Kırgız Türkçesinde kullanıldığı belirlenmemiştir. Renklerdeki ışık azlığı Kırgız Türkçesinde *kara* sıfatı ile ifade edilirken Türkiye Türkçesinde *koyu* sıfatıyla ifade edilmektedir: *kara göğüş* (açık mavi), *kara kızıl*, *kara boz*; *koyu mavi*, *koyu yeşil*, *koyu gri* gibi.

Anahtar Sözcükler: Ad, Ad Bilim, Renkler, Türkiye Türkçesi, Kırgız Türkçesi

ON COLOUR NAMES IN KYRGYZ TURKISH AND TURKEY TURKISH

Abstract

Names are words that make it easy for us to communicate. How they came into being, how they changed in the historical process is the subject of onomastics. One of the subjects studied by this branch of science is colors.

In this study, color names in the Kyrgyz Tur-

ULUSLARARASI TÜRK
DÜNYASI ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL
OF TURKISH WORLD
STUDIES
CİLT 3 / SAYI 1 / OCAK
2020

Sorumlu Yazar
Corresponding Author
Meryem ARSLAN
Meder SALİEV

Dr. Öğr. Üyesi. Niğde Ömer
Halisdemir Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü,

meryemarslan2078@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi. Niğde Ömer
Halisdemir Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü,

medersaliev1985@gmail.com

Gönderim Tarihi
Recieved

06.01.2020

Kabul Tarihi
Accepted

16.01.2020

Atf
ARSLAN, Meryem,
SALİEV, Meder (2020).
“Kırgız Türkçesi ve Türkiye
Türkçesindeki Renk Adları
Üzerine”, *Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları*
Dergisi, (3/1), 17-30

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

kish were examined in a comparative manner with color names in Turkish. According to the results obtained from the research, it is seen that the color names are used in both branches of Turkish with some sound changes. Working according to our universe, color names used in the Kyrgyz horse (such as *temgil kök*, *ceerde at*, *tarlan*) is not used in Turkish. Some color names used in Turkish (such as *smoked*, *cream*, *pink*, *blue*, *white*) were not used in Kyrgyz Turkish. The lack of light in the colors is expressed with the adjective of black in the Kyrgyz Turkish, while it is expressed as the dark in Turkish: *kara gögüş* (*dark blue*), *kara kızıl* (*dark red*), *black gray* (*dark gray*).

Keywords: Name, Onomastics, Colors, Turkey Turkish, Kyrgyz Turkish

Giriş

Renkler, nesnelere fark edilmesini sağlayan ışık yansımalarıdır. Onlarla, tüm eşya kendini belli eder, ortamı renklendirir. Newton her ne kadar tek rengin beyaz olduğunu tüm renklerin beyazdan doğduğunu yaptığı deneylerle kanıtlamış olsa da gözümüz birbirinden farklı pek çok rengi algılayabilir. Bu, nesnelere ışığı farklı şekillerde yansıtmasından kaynaklanmaktadır (Per, 2012: 18-20).

Ad bilim, dillerin temel sözcükleri olan adların neden verildiğini, anlamlarını, tarihsel gelişmelerini, çeşitli dil ve kültür sorunlarını dil bilimsel açıdan inceleyen bir bilim dalıdır. Onun incelediği konulardan biri de renklerdir (Aksan, 1998: 32; Boyraz, 1998: 107-109).

Renklerin adlandırılmasında, tabiattaki varlıklardan (mavi sözcüğünün sudan; yeşilin yaştan oluşması gibi); hayvan ve bitkilere benzetmelerden (ördekbaşı, kavuniçi gibi); ana renklere getirilen eklerle yapılan türetmelerden (akçıl, sarımsı, sarımtarak gibi); aktarmalardan yararlanmıştır (Mazlum, 2011: 125-137; Çürük, 2017: 201).

Işık oranı renk adlarının çeşitlenmesine etki eden bir başka önemli öğedir. Renklerin farklı tonlarda algılanmasını sağlayan ışık, ara renkleri de oluşturmuştur. Bu ara renkleri, ışığın koyuluk ve açıklığının yanında somut nesnelere de ifade edilmiştir (Mazlum, 2011: 125-137). Türkçedeki *açık mavi*, *gök mavisi*, *buz mavisi*, *koyu mavi*, *çivit mavisi*, *vapurdumanı*, *ördekbaşı*, *kazayağı*, *camgöbeği*, *asker yeşili*, *koyu yeşil* gibi ara renk adları bu şekilde ortaya çıkmıştır denilebilir.

Türkler, diğer milletler gibi renklere zaman zaman renklik dışında anlamlar da yüklemişler ve onlarla hem maddî hem de ma-

nevî dünyalarını süslemişlerdir. Alföldi'ye göre *Moğol kavimlerinin bayrak direklerinde sallanan beş renkli hamailer (yeşil, beyaz, kırmızı, kara ve sarı) şüphesiz Çinlilerde olduğu gibi onlarda da dört kutbun ve dünyanın merkezinin renklerine tekabül eder. Menşei göçebe olup Çin kaynaklarında hayatını idame ettiren ve gök atlarına beş renkli bir kısrağ gönderildiğini ifade eden efsane de bu fikir çerçevesinde işaret eder. İşte bundan dolayıdır ki, Asya Hunlarının meşhur kralı Mo-Tun'un garp (batı) tarafına (yani esas tarafa) ancak beyaz atlarla; şarka mavi (yani kır) atlarla; şimale yağız (kara) atlarla ve cenuba al atlarla taarruz ettiğini öğreniyoruz. Gyula Nemeth aynı usulü Peçeneklerde tesbit etmiştir. Türk kavimlerinin destanlarında pek sık tasvir edilen muhtelif renkli at sürüleri aynı neviden fikirlerin solmuş akislerinden ibarettir* (akt. Yardımcı, 2011: 3). Kafalı'ya göre de Türkler, sarıyı, merkez; yeşili (göğü), doğu; akı, batı; kızılı, güney; karayı, kuzey için kullanmışlardır (Kafalı, 1996: 49-53). Eski Türklerin renkleri bu şekilde yorumlamasında, dinî inançları, yaşayış tarzları büyük rol oynamıştır. Türk mitolojisinde hayır ilahı Ülgen'in tahtını ve sarayının kapısını altından yaptırması, sarının altın rengi olarak ifade edilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda sarayın merkezde bulunması, sarıya dünyanın merkezi anlamını kazandırmıştır. Ülgen'in yedi oğlundan Yaşıl Kağan'ın koruyucu ruh özelliği, yeşili; ateş tanrısına, Al Ruh ve Al Ateş denilmesi al yani kızıl ve kırmızıyı, kutsal renk haline getirmiştir. Sarının merkez; alın ve yeşilin ise kutsallığı, onların sancak ve bayrak renklerinde kullanılmasını da sağlamıştır. Ak, devletin büyüklük ve adaleti; kara ise zorluk ve kötülüğün sembolü olarak yorumlanmıştır (Heyet, 1996: 55-61).

1. Materyal ve Metot

Bu çalışmada ölçünlü Kırgız Türkçesindeki renklerin adları ve anlamsal özellikleri ele alınmıştır. Kırgız Sözlüğü (KS) (1994/I-II); Kırgız Tilinin Sözlüğü'nden (KTS) (2011/I-II) belirlenen, renk adları, Kırgız renk adları ölçüt alınarak sözlük sırasına göre incelenmiş ve anlamları ve kullanımları açısından standart Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılmıştır. Türkiye Türkçesindeki renk adları için de Türkçe Sözlük'ten (TS) (2011) yararlanılmıştır.

Çalışmanın konusu renk adları olduğu için bunlardan türetilen ama renk dışında anlam kazanmış sözcükler ve renklerin renklik dışındaki anlamları, çalışmada dikkate alınmamıştır.

Kırgız Türkçesinde renk, *tüs* ve *ıran* sözcükleriyle (*gümüştüs* “gümüş rengi”, *kül ıran* “kül rengi” (Yudahin, 1994: 774); renklerin açıklığı ve koyuluğu ise *koçkul* (*kara koçkul*, *kızıl koçkul* “simsiyah/kapkara; kıpkırmızı” (KTS, 2011: 27)) ve *tok* (*tok kızıl*, *tok caşıl* “*koyu yeşil*, *koyu kırmızı*” (KTS, 2011: 562)) sözcükleriyle karşılanır. Türkiye Türkçesinde renklilik, renk sözcüğüyle, bunların tonları ise koyu ve açık sıfatlarından yararlanır. Kırgız Türkçesinde ise ak ve kara'nın kullanılmaktadır: *ak kızıl*, *kara koçkul gibi*.

2. İnceleme

Abiy: KT'de *mavimsi*, *açık mavi*, *yeşilimsi bir renk* anlamına gelmektedir (KTS, 2011: 19). TT'de bu renk adı bulunmamaktadır.

Agış: KT'de *ak rengin ve donuk bir rengin karışımıyla ortaya çıkan soluk bir renk* anlamında kullanılmıştır (KTS, 2011: 30). TT'de bu sözcük bulunmamaktadır.

Ağarıngkı: KT'de *beyazımsı*, *aka çalar* (Yudahin, 1994: 10) anlamına gelir. TT'de bulunmaz.

Ak boz: KT'de *açık kurşunî* (Yudahin, 1994: 135) şeklinde kullanılan bu renk adı TT'de bulunmamaktadır.

Ak caltañg: KT'de temiz anlamına gelen *caltañg*la kurulmuş bir tamlama olan *ak caltañg*, *açık beyaz* (Yudahin, 1994: 150) anlamına sahiptir. TT'de bulunmaz.

Ak cuumal: KT'de daha çok beniz hakkında kullanılır ve *beyazımsı*, *solmuş bir renk*, anlamına gelir (KTS, 2011: 70). TT'de bu sözcük bulunmamaktadır.

Ak kızıl: KT'de *saf beyaz* (Yudahin, 1994: 470) anlamına gelir, ama TT'de yer almaz.

Ak sarğıl: KT'de *beyaz sarı*, *sarışın* (Yudahin, 1994: 639) anlamına gelen sözcük TT'de yer almamaktadır.

Ak: KT¹'de, TT'deki gibi beyaz anlamında kullanılır (Yudahin, 1994: 11; TS, 2011: 58).

Akça: KT'de ve TT'de *beyazımtrak*, *oldukça beyaz* (Yudahin, 1994: 12; TS, 2011: 60) anlamına gelir.

Akçıl: TT'de *rengini atmış*, *ağarmış* (TS, 2011: 61); KT'de *mavi beyaz* anlamları da kazanmıştır (KTS, 2011: 80).

¹ KT: Kırgız Türkçesi,

TT: Türkiye Türkçesi için kullanılmıştır. Yazının diğer bölümlerinde de bu kısaltmalardan yararlanmıştır.

Aksargıç: TT’de bulunmayan bu sözcük, *sararmış olan ak renk* anlamına gelir (KTS, 2011: 420).

Ala: Kendisi tamamen bir renk adı olmayıp karma renkleri karşılayan bir sözcüktür. TT’de de kullanılmaktadır. Sözlükte, *benekli, alaca* anlamları verilen sözcüğün zaman zaman diğer renk adlarını da karşıladığı görülür: *Ala kula, kurt renginde olan kula* anlamındayken *ala ayak, beyaz ayaklı* anlamına gelir. *Pembe sığırcık* anlamına gelen *ala çyırçık* tamlamasında *ala*, pembe rengini karşılar. Ayrıca *ala, toru ala* “doru kula”; *boz ala* “beyazı galip olmak suretiyle kül renkli kula”, şeklinde de kullanılmaktadır.

Ala-bula: *Tek renkli olmayan, bir tarafı beyaz/ak bir tarafı kara ya da başka renklerle karşımış olan renktir* (KTS, 2011: 87).

Alamık: *Ala, alaca, tek renkli olmayan, beyaz benekleri bulunan* anlamlarına gelir (Yudahin, 1994: 20). TT’de bu sözcükle karşılaşılmemiştir.

Albırluu: KT’de *pembe, al yanaklı* anlamında kullanılan bir renk adıdır. TT’de bu renk adı kullanılmaz.

Apakay: TT’de kullanılmayan *apakay* sözcüğü de *beyaz, apak, tertemiz, bembeyaz* anlamlarına gelir (Yudahin, 1994: 36).

Apak-şapak: KT’de *güneşin doğuşu ile batımı esnasında oluşan kırmızı renk* (KTS, 2011: 125) olan apak-şapak, TT’de bulunmamaktadır.

Aparman: TT’de yer almayan bu sözcük, KT’de *kızıl ile sarı arasında bir renk, portakal rengi, turuncu rengidir* (KTS, 2011: 126).

Apak: KT’de *büsbütün ak, bembeyaz* (Yudahin, 1994: 37) anlamlarına gelir. TT’de de bu anlamlarla kullanılır.

Bışalak: KT’de soluk sarı (Yudahin, 1994: 117) veya aşırı sarı, sapsarı (KTS, 2011: 359) anlamlarında kullanılır. TT’de bulunmamaktadır.

Bopboz: KT’de *tam boz renkli* (Yudahin, 1994: 130) anlamında kullanılır. TT’de de aynı anlamda kullanılmaktadır.

Botala: KT’de *bulanık, boz; çamura veya toza bulanmış* anlamına gelir (Yudahin, 1994: 133). TT’de bu renk adı yer almamaktadır.

Boz ala: KT’de *beyazı galip olmak üzere kül renkli kula* (Yudahin, 1994: 18) demektir ve TT’de yer almaz.

Boz: KT’de *boz* siyahla beyaz arasındaki renk tonlarını özellikle siyaha yakın renkleri- anlatmak için kullanılan bir renktir.

Sözlükteki diğer anlamları, *sıcak günlerde havadaki karanlık, beyaz, açık kurşunî, el değmemiş toprak, çok giyilmiş, eskitilmiş kürktür* (Yudahin, 1994: 135). TT’de boz renk adı, *açık toprak rengi, kül rengi gri* (TS, 2011: 391) anlamlarında kullanılmaktadır.

Bozguç: KT’de *bozumsu, boza yakın* (KTS, 2011: 290) anlamına gelir, ama TT’de yer almaz.

Bozgul: KT’de *bozumsu, boza yakın* (KTS, 2011: 290) anlamına gelen bu renk adı TT’de kullanılmaz.

Bozgult: KT’de *bozumsu, boza yakın* (KTS, 2011: 290) anlamlarında kullanılan renk adına TT’de rastlanmamıştır.

Bozomtuk: TT’de bulunmayan bu renk adı, KT’de *bozumsu, boza yakın* (KTS, 2011: 290) anlamlarıyla kullanılmaktadır.

Bozomuk: KT’de *bozumsu, boza yakın* (KTS, 2011: 290) anlamına gelen bir renk adıdır ve TT’de yer almaz.

Bozoñ: KT’de *bozumsu, boza yakın* (KTS, 2011: 290) anlamındadır ve TT’de kullanılmamaktadır.

Bozoñku: KT’de *bozumsu, boza yakın* (KTS, 2011: 290) anlamlarında kullanılan sözcüklerden biridir ve TT’de bulunmaz.

Bozorunğku: KT’de kül rengine mayil, bozca, solukça anlamlarına gelen bu renk adı TT’de kullanılmamaktadır.

Börtö: TT’de olmayan bu renk adı KTS’de *bir çeşit kızıl renk*, anlamına gelir (KTS, 2011: 317).

Buurul: KT’de *boz, kır, mavi ve diğer renklerin karışımından oluşan bir renk* (KTS, 2011: 340); at donu için karışık kır (Yudahin, 1994: 150) anlamlarına gelir. TT’de bu renk adı kullanılmaz.

Caşıl: KT’de yeşil (Yudahin, 1994: 186) rengini ifade etmek için kullanılır. TT’de *yeşil* (TS, 2011: 2582) biçimiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Bitkilerdeki yaşlık, tazelik bu rengin oluşmasında etkili olmuştur. KT’de *caşılın* ara renk adları tespit edilememiştir.

Cerde: KT’de *ceerde* sözcüğü *kızıl, al* anlamına gelmektedir: *Ceerde at* (al donlu at), *ceerde sakallu* (kızıl sakallı) gibi (Yudahin, 1994: 197). Bu sözcük TT’de kullanılmamaktadır.

Ceyren: KT’de *kızıl* anlamına gelen bir başka sözcük de *ceyrendir*: *Ceyren sakal*, ‘kızıl sakal’ (Yudahin, 1994: 206) gibi. TT’de bu sözcük kullanılmamaktadır.

Çaar: KT’de *bir taraflı karışık renk, çizgili ya da ak kara, aynı biçimde, karışmış olan renk, yılan rengi* (KTS, 2011: 688) anlamlara gelir. Bu renk adı TT’de yoktur.

Çal: KT’de *kır* rengini karşılayan bir sözcüktür. Sözlükte, *kır, kül rengine çalan beyaz* anlamları verilmiştir (Yudahin, 1994: 246). Siyahla beyaz arasında bir ara rengi karşılayan *kır* için KT’de başka sözcükler de kullanılmaktadır.

Çambıl: KT’de *çamur rengi* anlamına gelir ve daha çok atlar için kullanılır (KTS, 2011: 703). TT’de bu sözcük yer almaz.

Çan: KT’de saç için kullanılan bir renktir ve kızıl anlamına gelir. *Çan kızıl* ise *açık kızıl* demektir (Yudahin, 1994: 251).

Çekirtkedey kara: *Cırlak (ocak çekirgesi)* anlamına gelen *çegirtke*, çekirtkedey kara sıfat tamlamasında *cırlak gibi siyah* anlamıyla kapkara ve simsiyah pekiştirmesi için KT’de yararlanılan sözcük grubudur (Yudahin, 1994: 259). TT’de kullanılmaz.

Çenkil: KT’de *gök mavisini* anlamındadır (KTS, 2011: 723) ve TT’de bulunmaz.

Çıbır-çaar/ Çıbır-ala: KT’de *ince beyaz, siyah çizgili bir renk, keklik rengi* (KTS, 2011: 751) anlamları bulunan bu renk adına TT’de rastlanmaz.

Çımkıy ak: KT’te *apak, bembeyaz* (Yudahin, 1994: 269) anlamına gelir. TT’de kullanılmaz.

Çiykil: TT’de kullanılmayan sözcüğün KT’de *yarı çiğ etin rengi, kırmızımtrak renkli* (Yudahin, 1994: 276) ve *insan rengini belirtmek için kullanılan yardımcı bir renk (sarı çiykil, kara çiykil gibi)* (KTS, 2011: 728) anlamları bulunur.

Çöödöy: KT’de *sapsarı, aşırı sarı* (KTS, 2011: 741) ile *kızıl (çöödöy sarı “büsbütün kızıl”)* anlamlarına gelir (Yudahin, 1994: 283). TT’de bu sözcük yoktur.

Çüştödöy ak: TT’de yer almayan bu renk adı, KT’te *ak, bembeyaz* anlamına gelir (Yudahin, 1994: 289).

Dümürdöy kara: *Yanmış kütük* anlamına gelen *dümür (dümür döy kara, dümüröygön kara kişi)* gibi kara rengini pekiştirmek için *kapkara, simsiyah* anlamlarında kullanılır (Yudahin, 1994: 317).

Eçigeydey sarı: TT’de mevcut olmayan bu renk adı KT’de *sapsarı* (KTS, 2011: 837) anlamını karşılar.

Kan çırayluu: KT’de yüz hakkında kullanılan ve *açık al* (Yudahin, 1994: 272) anlamına gelen *kan çırayluu* sözcüğü TT’de yer almaz.

Kanın kızıl: Siyah benekleri bulunan boz (Yudahin, 1994: 470) anlamlarına gelir ve TT’de kullanılmaz.

Kara boz: KT'de *mat kurşunî* (Yudahin, 1994: 135) anlamına gelir.

Kara köğüş: KT'de *koyu mavi* (Yudahin, 1994: 498) için kullanılır. TT'de kullanılmaz.

Kara: KT'de ve TT'de *siyahın* karşılığı olarak kullanılmaktadır. TT'de KT'deki gibi *kara yağız* anlamı yoktur (Yudahin, 1994: 402-403; TS, 2011: 1313).

Kaşka: *Mavi* anlamına gelir ve yalnızca, *kaymağı alınmış veya makineden geçirilmiş süt hakkında*, kullanılır (Yudahin, 1994: 415).

Ker sarı: KT'de, *çile ve ağrıdan dolayı (oluşan) nuru solmuş bir renk* anlamındadır (KTS, 2011: 837). TT'de yer almaz.

Ker: KT'de geçen bu sözcük daha çok yıllık rengi için kullanılır, kahverengiye yakın bir renk demektir (KTS, 2011: 837). TT'de bulunmaz.

Kılañır/kılañız: KT'de *akçıl, beyaza yakın boz renkli* (KTS, 2011: 169) ve *mavimtrak* anlamları belirlenmiştir: *kök kılañız süt "kaymağı alınmış, mavimtrak süt"* (Yudahin, 1994: 450). TT'de tespit edilememiştir.

Kırmızı: Arapçadan geçen *kırmızı* < *kırmizî* renk adı KT'de ve TT'de kullanılmaktadır. KT'de *kızıl, kırmızı, kızıl, açık al, kırmızı ipek*; TT'de ise, *al, kızıl renk* anlamları verilmiştir (Yudahin, 1994: 460; TS, 2011: 1420). KT'de *al* sözcüğünün kullanımına rastlanılmaz.

Kızarıñkı: KT'de *kırmızıya çalan, kızılca, hafifçe kızarmış olan* anlamına gelir (Yudahin, 1994: 470). TT'de yoktur.

Kızgıltım: KT'de *solgun kızıl* anlamına gelir (KTS, 2011: 157). TT'de bulunmaz.

Kızgıltın: TT'de kullanılmayan bu renk adı, KT'de *kırmızimsı, kızıla yakın* anlamlarına gelir (KTS, 2001: 157).

Kızgılt: KT'de *kırmızıya çalan, kızılca* anlamına gelen (Yudahin, 1994: 470) bu renk adına TT'de rastlanmamıştır.

Kızıl çiykil: KT'de *kırmızimsı beyaz*, (KTS, 2001: 161) anlamına gelen bu renk adı TT'de bulunmaz.

Kızıl: Türkçenin temel renklerinden olan *kızıl*, KT'de *kırmızı*, TT'de *parlak kırmızı* (Yudahin, 1994: 470-471; TS, 2011: 1436) şeklinde açıklanmıştır. *Kızıl* sözcüğü KT'de *kan, pembe yanalı,*, *yalnızca at donu için kullanılan açık boz* anlamlarına da gelir (Yudahin, 1994: 470-471).

Kızılduu: Atlar için kullanılır ve *içlerinde açık boz veya kırmızı bir şey bulunan renk* (Yudahin, 1994: 471) anlamına gelir. Bu sözcük, TT’de bulunmamaktadır.

Kızılsıman: KT’de *kırmızıntrak, kırmızimsı* (Yudahin, 1994: 471) anlamına gelen bu sözcük TT’de yoktur.

Kızıl-tazıl: KT’de çeşitli renklere *kırmızının karışımıyla oluşmuş karışık renk* (KTS, 2011: 160) anlamına gelir. TT’de bu renk adı yoktur.

Kızımtal: TT’de yer almayan bu sözcük KT’de *kırmızımtarak* (Yudahin, 1994: 471) anlamına gelir.

Koçkul/kara koçkul: KT’de *koyu kırmızı, koyu vişne rengi* (Yudahin, 1994: 477) anlamına gelen bu sözcük, TT’de yoktur.

Koñur/konğur: KT’de *koyu kahverengi* (KTS, 2011: 16), *esmer ve kumral* (Yudahin, 1994: 482) anlamlarına gelen bu renk adı TT’de kullanılmaz.

Kögörüñkü: KT’de *morarmış renk* (KTS, 2011: 33) demek olan bu renk adı TT’de yoktur.

Kögülcüm: KT’de *mavi* (Yudahin, 1994: 498) anlamına gelir. TT’de mavi için kullanılmaz.

kögüldür / kögültür: KT’de *mavimsi, kök renginde olan* (Yudahin, 1994: 498) anlamındadır. TT’de yer almaz.

Kögüş: KT’de *mavimsi, açık maviye çalan* anlamına gelen (Yudahin, 1994: 498) bu sözcük TT’de bulunmaz.

Kök ala: KT’de *maviyle beyaz karışumlu renk* (KTS, 2011: 54), *tendeki morluk* (Yudahin, 1994: 498) anlamlarına gelen bu sözcük TT’de kullanılmaz.

Kök cañıl: KT’de *hafifçe beyaz, hafifçe boz* (Yudahin, 1994: 250) gibi anlamları bulunur. TT’de bu renk adı kullanılmamaktadır.

Kök: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılan bu renk adı, *mavi, yeşil* anlamlarına gelir. TT’de ilk sesi yumuşamış ve *gök* haline gelmiştir. *Gök* sözcüğü TT’de *gökyüzünün, denizin rengi, mavi ve yeşile çalan mavi* (TS; 2011: 957); KT’de *de gök, lacivert, mavi, yeşil* anlamlarına gelir. KT’de kök, bazı bağlamlarda *kır* anlamına da gelir: *kök at* “*kır at*”; *kök cal* “*kır yelesi*” gibi (Yudahin, 1994: 498).

Kökçül: KT’de *mavimsi, göğe çalan, hafifçe mavi* (Yudahin, 1994: 499) anlamlarına sahiptir. TT’de kullanılmaz.

Kökmök: KT'de *masmavi* (KTS, 2011: 56) anlamındadır. TT'de bu renk adı yer almaz.

Kökmöl: KT'de *mavimsi* (Kökmöl su “Mavimsi su”) (KTS, 2011: 56) anlamında kullanılmaktadır.

Kökmöldör: KT'de *mavimsi* (kökmöldür asman “mavi gökyüzü”) (KTS, 2011: 56) anlamına gelir. TT'de kullanılmaz.

Köpkök: KT'de *kök* rengini pekiştirerek *gömgök*, *yemyeşil*, *masmavi* anlamlarında kullanılır (Yudahin, 1994: 505). TT'de de *gömgök* biçimiyle, *masmavi* anlamında kullanılır (TS, 2011: 961)

Kuba: KT'de *beyaz*, *soluk* ve *sarışın* anlamlarına gelir: *kuba it*, “beyaz köpek”; *kuba cigit* “sarışın delikanlı” gibi (Yudahin, 1994: 514) bu renk adı, TT'de bulunmaz.

Kubañ: KT'de *sararmış*, *solmuş renk* anlamına gelir (KTS, 2011: 87). TT'de yoktur.

Kula: KT'de ylık/at için kullanılan *sarımsı*, *solmuş bir renk* anlamına gelir: *Kula baytal*, “Sarımsı dişi tay”, *kula bee* “sarımsı dişi at” (KTS, 2011: 95). TT'de bu renk adı kullanılmaz.

Kuu: KT'de genellikle saç sakal için kullanılan renk adıdır ve *beyaz*, *beyazımsı* (KTS, 2011: 118) veya *ak*, *beyaz*, *soluk sarı* (Yudahin, 1994: 528) anlamlarına gelir. TT'de kullanılmayan bir renk adıdır.

Kuykul: KT'de *sarıya yakın*, *sarımtırak* (KTS, 2011: 92; Yudahin, 1994: 531) anlamlarına gelen bu renk adı TT'de tespit edilememiştir.

Külgün: KT'de *külgün*, *pembe*, *gülgün* anlamlarına gelmektedir (Yudahin, 1994: 536). TT'de bu sözcük kullanılmamaktadır.

: KT'de *renk bakımından net görülmeyen, açık değil, kapalı olan bir renk* (*Küñürt çaşıl* “mat yeşil”) (KTS, 2011: 144) anlamına gelir. TT'de bulunmaz.

Küröñ: KT'de at donu için kullanılan bir renk adıdır ve *koyu al* (Yudahin, 1994: 541) ve *kahverengiye benzeyen* (KTS, 2011: 148) anlamlarına gelir. TT'de kullanılmaz.

Mala kızıl: KT'de *erguvanî rengine yakın olan* anlamına gelir (Yudahin, 1994: 550) ve TT'de bulunmaz.

Mala kök: KT'de *koyu mavi* (Yudahin, 1994: 550) anlamına gelen bu renk adı TT'de kullanılmaz.

Mala: KT'de çok açık olmayan bir renk adıdır ve *maviye yakın renk* (*mala kök köynök* “Maviye yakın renk”, *mala kızıl coo-*

luk “kızıla yakın baş örtüsü”) (KTS, 2011: 212), *koyu kırmızı* (Yudahin, 1994: 550) anlamlarına gelir. TT’de yer almaz.

Mañıl: KT’de kırmızısmsı (Yudahin, 1994: 552) anlamına gelir ve TT’de yoktur.

Mor: KT’de çok az kullanılan renk adlarından biridir. Sözlükte *koyu kahverenginde olan boya* (Yudahin, 1994: 570) anlamı verilmiştir. TT’de *kırmızı* ile *mavinin* karışmasından oluşan, *menekşe rengini* karşılayan bir renktir (TS, 2011: 1696).

Sargıç: KT’de *açık sarı* (KTS, 2011: 420) anlamına gelen bu renk adı TT’de bulunmamaktadır.

Sargıl: KT’de *sarışın, beyaz yüzlü; taze pembe* anlamlarına gelir ve yüz için kullanılır (Yudahin, 1994: 639). TT’de kullanılmaz.

Sargıl: KT’de *sarımtrak* (Yudahin, 1994: 639) anlamına gelen bu sözcük TT’de yoktur.

Sarı: KT’de, TT’deki gibi *saman, limon, altın rengini* ifade etmek için kullanılan renk adıdır (TS, 2011: 2035; Yudahin, 1994: 639). KT’de *sarının, kızıl, kumral* anlamları da vardır (Yudahin, 1994: 639).

Sur: KT’de ak renğiyle kara renginin karışımıyla ortaya çıkan bir renktir (KTS, 2011: 459). KT’de *gök kır, kurşunî renkli bulutlar* (*sur kişi*, ‘benzi toprak renginde olan kişi’; *sur koyon*, ‘boz tavşan’) anlamlarına gelmektedir.

Surca: KT’de *kül rengi* (Yudahin, 1994: 669) anlamına gelen bu renk adı TT’de bulunmamaktadır.

Surgult: KT’de bulut rengi (KTS, 2011: 460) anlamına gelir ve TT’de kullanılmamaktadır.

Süttön ak: KT’te *gayet ak* anlamındadır (Yudahin, 1994: 673). TT’de süttön ak şeklinde pekiştirme işlevli kullanılır.

Targıl: KT’de ‘inek ve öküz renginde kara yolları bulunan kızıl’ ve *teke sarğıl* da ‘kızıl saçlı’ anlamına gelmektedir. KTS’de kahverengiyle boz renginin birbirinden ayırt edilemeyen karışık bir renk: Murattın mingeni targıl öküz; targıl mışık terezeden sekirip tüştü “Murat’ın bindiği karışık renkli öküz; Karışık renkli kedi pencereden atladı.” (KTS, 2011: 509).

Tarlan: KT’de *at donu kır* demektir (Yudahin, 1994: 711). TT’de yer almayan bu sözcük *boz tarlan* veya *tarlan boz* şeklinde kullanılmaktadır.

Teke sargıl: KT’de bu sözcük, *kahverengiyle boz renginden oluşan karışık bir renk:* (Murattın mingeni targıl öküz; targıl mışık terezeden sekirip tüştü “Murat’ın bindiği karışık renkli öküz; Karışık renkli kedi pencereden atladi.”) (KTS, II. Cilt, 2011: 509). TT’de yoktur.

Temgil kök: TT’de bulunmayan bu sözcük, KT’de at donu için kullanılır ve *benekli kır* anlamına gelir (Yudahin, 1994: 723).

Totupkan: KT’de *esmer* anlamına gelen bir sözcüktür (KTS, 2011: 559) ve TT’de kullanılmaz

Sonuç

KT’deki renk adları belirlenerek TT ile karşılaşılan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

KT’deki renk adlarının açıklamasında görülen, ama KT’de bulunmayan *al, mavi, pembe, esmer, siyah, beyaz* renk adlarının TT’de kullanıldığı görülmüştür.

KT’de kullanılıp TT’de kullanılmayan renk adları ve tonları: *abiy, agış, ak sargıl, apakay, ak caltanğ, ağarınğki, ak cuumal, ak kızıl, ak sargıç, ala-bula, alamık, albirluu, apakay, apak-şapak, aparman, bışalak, bopboz, botala, boz ala, bozguç, bozgul, bozgult, bozomtuk, bozomuk, bozoñ, bozoñku, bozorunğku, börtö, buurul, cerde, ceyren, çaar, çal, çambıl, çan, çekirtkedey kara, çenkil, çibir-çaar/çibir-ala, çimkiy ak, çiykil, çöödöy, çüştödöy ak, dümürdöy kara, eçigeydey sarı, kan çırayluu, kanın kızıl, kara boz, kara kögüş, kaşka, ker sarı, ker, kılanggır/kılanggız, kızaringki, kızgiltım, kızgiltın, kızgilt, kızıl çiykil, kızılduu, kızılısım, kızıl-tazıl, kızımtal, koçkul/kara koçkul, koñur/konğur, kögörüñkü, kögülçüm, kögüldür/kөгültür, kögüş, kök ala, kök canggıl, kökçül, kökmök, kökmöl, kökmöldör, köpkök, kuba, kubañ, kuu, kuba,kula, kuykul, külgün, küñürt, küröñ, mala kızıl, mala kök, mala, manggil, sargıç, sargıl, sargilt, sur, surca, surgult, süttön ak, targıl, tarlan, teke sargıl, temgil kök, totupkan’dır.*

Ak, ala, boz, caşıl, kırmızı, kızıl, kara, kök, mor, sarı renk adlarıyla *appak, akçıl, akça* ara renklerin KT ve TT’de bazı ses değişimleriyle aynen kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte TT ve KT’de sarı, kızıl, kök ve kara renk adlarında anlam değişimleri gözlenmiştir. Buna göre TT’de KT’ye göre *kızıl, kök* ve *sarı* anlam daralmasına uğradığı belirlenmiştir.

Renklerin tonları için KT’de ak ve kara’nın tercih edildiği görülmüştür: *ak kızıl; kara boz* gibi. TT’de renk tonlarında koyu ve açık sıfatlarından yararlanılmaktadır.

KT’de kızıl ve kırmızının tonları:

apak-şapak, börtö, cerde, ceyren, çan, çiykil, kan çırayluu, kızarıngkı, kızgıltım, kızgıltın, kızgılt, kızıl çiykil, kızılduu, kızılısıman, kızıl-tazıl, kızımтал, koçkul/kara koçkul, küröñ, mala kızıl, manggil, teke sarğıl;

Bozun tonları:

ak boz, bopboz, botala, bozguç, bozgul, bozgult, bozomtuk, bozomuk, bozoñ, bozoñku, bozorunğku, kanın kızıl, kara boz, sur, surca, surgult;

Beyazın tonları:

ağarıngkı, ağış, ak caltanğ, ak cuumal, akça, akçıl, akçıldoo, ak kızıl, çal, çımkıy ak, çüştödöy ak, kılanğgır/kılanggız, kök canggil, kuu, süttön ak, tarlan, temgil kök;

Mavinin tonları:

abiy, apakay, appak, çenkil, kara köğüş, kaşka, kögülcüm, kögüldür/kөгültür, köğüş, kök ala, kökçül, kökmök, kökmöl, kökmöldör, köpkök, mala kök, mala;

Sarının tonları:

ak sarğıl, aksargıç, aparman, bışalak, çöödöy, eçigeydey sarı, ker sarı, kuba, kubañ, kula, kuykul, sargıç, sargıl, sargult;

Alanın tonları:

ala-bula, alamık, boz ala, buurul, çaar, çıbır-çaar/ çıbır-ala, küñürt;

Pembenin tonlar:

albırluu, külgün;

Kahverenginin tonları:

çambıl, ker, koñur/konğur, manggil, targıl, teke sargıl;

Karanın tonları:

çekirtkedeý kara, dümür döy kara, totupkan;

Morun tonları:

kögörüñkü

olarak tespit edilmiştir. Buna göre kızıl, gök, sarı ve bozun tonları diğerlerine göre daha çoktur.

TT’de kullanılan *beyaz, pembe, al, esmer, siyah, mavi* renk adlarının KT’de bulunmadığı belirlenmiştir.

Renk adları verilirken somut öğelerden yararlandığı görülmüştür: *eçigeydey sarı, teke sargıl, dümür döy kara, çekirtkede y kara gibi.*

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (1998). *Her Yönüyle Dil*, Ankara: Atatürk Kültür Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- ÇÜRÜK, Yasemin (2017). “Türk Dilinde Renk Adları Ve Renk Adlarına Gelen Ekler”, (Ed. Emine Gürsoy Naskali) *Renk Kitabı*, S. 201-230.
- HEYET, Cevat (1996). “Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri, Renkler, Nevruz Ve Renkler”, *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, (19-21 Mart 1996, Ankara), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, S. 55-61.
- KAFALI, Mustafa (1996). “Türk Kültüründe Renkler”, *Nevruz Ve Renkler, Renkler, Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, (19-21 Mart 1996, Ankara), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi: 49-53.
- Kırgız Tilinin Sözlüğü (KTS) (2011). I ve II. Cilt, Bişkek: Avrasya Press.
- MAZLUM, Özge (2011). “Rengin Kültürel Çağrışımları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31: 125–138.
- PER, Meral (2012). “Renk Teorilerine Tarihsel Bir Bakış”, *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 8: 17-26.
- BOYRAZ, Şeref, (1998), “Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir Yöre Örneği”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, VII: 107-138.
- Türkçe Sözlük (TS) (2001). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YARDIMCI, Mehmet (2011). “Renk Dünyamız Ve Türk Kültüründe Renkler”, *Bilimsel Eksen*, 4, S. 106-122.
- YUDAHİN, K.K. (1994), *Kırgız Sözlüğü*, (Çev. Abdullah Taymas), 2 Cilt, Ankara: TDK Yayınları.